

Catalonia

29

Miscellanées

Mònica Güell (éd.)

Deuxième semestre 2021

La revue *Catalonia*, fondée en 2008 par Denise Boyer, publie des articles et travaux interdisciplinaires sur la langue, la littérature, les arts et l'histoire du domaine catalan.

Depuis 2011, la périodicité est semestrielle.

Direction (depuis 2010) : Mònica Güell (Sorbonne Université)

Rédactrice en chef (depuis 2010) : Mònica Güell (Sorbonne Université)

Secrétaires de rédaction : Julien Lanes Marsall (Sorbonne Université), Sergi Ramos Alquezar (Sorbonne Université)

Comité éditorial et de lecture

Marc Audí (Université Bordeaux Montaigne)

Denise Boyer (Sorbonne Université)

Michel Bourret (Université Paul Valéry - Montpellier 3)

Fabrice Corrons (Université Toulouse Jean-Jaurès)

Julien Lanes Marsall (Sorbonne Université)

Estrella Massip Graupera Université Aix-Marseille)

Sergi Ramos Alquezar (Sorbonne Université)

Elisée Trenc (Université de Champagne-Ardennes)

Comité international

Francesco Ardolino (Universitat de Barcelona)

Enric Bou (Università Ca' Foscari Venezia)

Sharon Feldman (Richmond University)

Mireia Freixa (Universitat de Barcelona)

Pere Gabriel i Sirvent (Universitat Autònoma de Barcelona)

Enric Gallén Miret (Universitat Pompeu Fabra)

Carme Gregori Soldevila (Universitat de València)

Giuseppe Grilli (Università degli Studi di Roma Tre)

Víctor Martínez-Gil (Universitat Autònoma de Barcelona)

Magí Sunyer Molné (Universitat Rovira i Virgili)

Réalisation : Valérie Geoffroy

Mise en ligne : Sergi Ramos Alquezar

© les auteurs, sous licence Creative Commons

[Attribution - Pas d'Utilisation Commerciale - Pas de Modification 4.0 International](#) (CC BY-NC-ND 4.0). Seul le texte de cette publication (à l'exception des illustrations) est disponible sous cette licence.

© de la revue : Crimic et Sorbonne Université

Photo de couverture : Haut-relief d'Apel·les Fenosa figurant sur la façade du Centre d'études catalanes de la Faculté des Lettres de Sorbonne Université

I.S.S.N. : 1760-6659

Catalonia

29

Miscellanées

Mònica Güell (éd.)

Deuxième semestre 2021

Sommaire

- **La narrativa breu d'Isabel-Clara Simó: a propòsit d'uns contes inèdits**
Carles Cortés Orts _____ p. 3-20
- **Regards croisés dans *La salvatge* d'Isabel-Clara Simó**
Marc Audí _____ p. 21-29
- **Jordi Sarsanedas i la cultura francesa: influències, traduccions i autotraduccions**
Francesco Ardolino _____ p. 31-45
- ***Uf, quin dissabte, rateta Arbequina!*: una reescriptura feminista del conte tradicional català *La rateta que escombrava l'escaleta* per Maria-Mercè Marçal**
Sandrine Frayssinhes Ribes _____ p. 47-59
- **Albert Savine i la poesia catalana de la Renaixença. Una visió panoràmica**
Pere Quer _____ p. 61-80
- **De París a Barcelona: la transferència de la modernitat vista per Ramon D. Perés**
Gemma Bartolí Masons _____ p. 83-96

Pour citer cette publication : Miscellanées, Mònica Güell (éd.), Catalonia n°29, 2e semestre 2021, Sorbonne Université, revue électronique : <https://crimic-sorbonne.fr/ouvrages/catalonia-29>

Jordi Sarsanedas i la cultura francesa: influències, traduccions i autotraduccions

Francesco ARDOLINO
Universitat de Barcelona
ardolino@ub.edu
ORCID: 0000-0002-2829-5280

Résumé : Jordi Sarsanedas a été un maillon important entre la Catalogne et la France tout au long de la deuxième moitié du XXe siècle. Son engagement constant en tant qu'activiste culturel l'a amené à occuper des postes stratégiques pour la diffusion de la langue et de la littérature catalanes. Il a notamment été rédacteur en chef de *Serra d'Or*, doyen de l'Institut de les Lletres Catalanes, président de l'Ateneu Barcelonès et du PEN Català. La connaissance de l'anglais et de l'italien, après de longs séjours à Glasgow et à Milan, lui a fourni la préparation nécessaire pour devenir un ambassadeur littéraire exemplaire : cependant, son bagage culturel était surtout français, ce qui est manifeste tant dans son œuvre de création, en prose et en vers, que dans son travail de traducteur.

Abstract: During the second half of the 20th century, Jordi Sarsanedas was a relevant actor in the bilateral relationship between Catalonia and France. His engagement as a cultural activist led him to occupy strategic positions to disseminate the Catalan language and literature. Suffice to say that he was *Serra d'Or* editor-in-chief, dean of the Institut de les Lletres Catalanes, president of the Ateneu Barcelonès and president of the PEN Català. His knowledge of English and Italian, along with his prolonged stays in Glasgow and Milano, served him to become a literary ambassador. The cultural background that influenced him the most, however, was French, as it can be seen in his literary works — in prose and poetry — as well in his translations.

Mots-clés : Jordi Sarsanedas, littérature catalane des XXe et XXIe siècles, Catalogne/France, traductions, influences.

Keywords: Jordi Sarsanedas, 20th and 21st century Catalan literature, Catalonia/France translations, influences.

0. *Excusatio non petita*

Es pot parlar de Sarsanedas sense una justificació inicial? Encara cal col·locar aquest autor dins el panorama literari català de la contemporaneïtat abans de tractar-ne l'obra o bé podem començar *ex abrupto* per analitzar-ne un vessant específic com el que proposa aquest títol? La categoria dels escriptors «en el llindar» de la canonització al llarg del segle XX s'omple de nom heterogenis i per enfrontar-nos-hi de manera respectuosa necessitem conèixer la posició que hi ocupa cadascú —i la falta d'eines actualitzades no ens ajuda. A més a més, la relació de Sarsanedas amb la cultura francesa portaria, més

que a un article, a l'escriptura d'un llibre i, en aquest cas, i això demanaria un altre tipus d'aproximació. Ho explicaré amb una anècdota: quan vaig acabar la primera redacció completa de la meua tesi, la hi vaig passar perquè me'n donés la seva opinió i perquè m'hi assenyalés tots els errors puntuals que jo hi podia haver fet. Ara, a distància de gairebé dues dècades, puc afirmar que entre nosaltres dos hi va haver una col·laboració idíl·lica: ell no entrava mai en l'àmbit de les meves anàlisis o interpretacions —que, crec, en general li agradaven sobretot perquè es distanciaven, sense esdevenir motiu de polèmica, del model historicista imperant a la Filologia Catalana barcelonina—; i al mateix temps, m'avisava d'incongruències literàries o biogràfiques en les quals jo queia amb una certa facilitat perquè encara tenia unes diòptries ajustades segons una mirada forana. Doncs bé, després de la lectura general, ens vam veure i, com qui no vol la cosa, entre comentaris diversos, m'etzibà la pregunta «per què dius que “Dues noies” té com a possible referència de base Feydeau? Jo diria que, si fa no fa, remet a Musset.» La frase era molt elegant per fer-me veure l'error en l'atribució de la peça *À quoi rêvent les jeunes filles*. Tot això no aniria més enllà d'una *boutade* si no fos que representa bé la meua posició: la comparació era vàlida, jo sabia que l'obra era de Musset i naturalment, per traçar-ne les correspondències intertextuals, l'havia llegida, mentre que Feydeau ni l'havia llegit ni l'havia vist representat i qui sap com se'm va escolar el seu nom, però una distracció d'aquest tipus no passaria mai a un expert de literatura francesa. En definitiva, penso que aquestes són les fronteres dels camps del saber que hem de ser capaços de travessar, en el moment en què acceptem que la divisió del treball intel·lectual és un mal necessari, que no té sentit atrinxerar-se dins la pròpia especialitat i que això comporta el fet de compartir eines diverses i aprendre a fer-les servir malgrat la impossibilitat de dominar-les com les que ens són familiars¹. Que és com dir que, sense voler ocupar espais que no ens pertanyen, hem de pagar un tribut a favor de la visió general perquè l'especialització no ens porti a perspectives equivocades o directament a la incomunicabilitat.

1. Una primera aproximació

Ara bé, per entrar dins la qüestió, cal donar un cop d'ull al context. Jordi Sarsanedas, a banda de ser un intel·lectual «de consens» (va ser redactor en cap de *Serra d'Or* durant tres dècades), és reconegut essencialment com a autor del llibre *Mites* (de 1954) i, dins qualsevol història de la literatura catalana, també se li deixa un raconet per esmentar la seva obra poètica. Tanmateix, la seva activitat literària va ser molt àmplia, i abraça una sèrie de manifestacions que van des de la col·laboració amb EDIGSA per produir discos amb lectures de poetes catalans fins a la publicació d'un llarg seguit de traduccions d'obres d'autors molts diversos².

Sarsanedas va estudiar a l'Institut Tècnic Eulàlia de Barcelona, va anar a viure a París amb la família cap a 1937 i va treure la llicenciatura a Tolosa abans de tornar a Barcelona, on va ser professor de francès, primer al *Lycée* i després a l'Escola Aula durant tota la seva vida professional, amb petites pauses durant les estades a l'estranger, entre les quals

¹ Per a un discurs més articulat, a partir d'una tetrapartició metodològica, remeto a: ORLANDO, Francesco. *Per una teoria freudiana della letteratura*. Torí: Einaudi, 1987, p. 136-137.

² No debades, Oriol Izquierdo, quan era director de la Institució de les Lletres Catalanes, em va expressar la seva intenció de demanar a Agustí Pons que escrigués una biografia de Sarsanedas, no per explicar-ne la vida, sinó per reconstruir tot el món de la cultura catalana de la segona meitat del segle XX amb la focalització narrativa centrada en l'experiència de *Serra d'Or*.

cal recordar el període passat a Edimburg (on va ser lector de llengua espanyola) i a Milà, on va treballar com a delegat d'una empresa industrial.

Targeta de visita de Jordi Sarsanedas a Milà

Així, doncs, al coneixement del francès, hi va afegir el de l'anglès i de l'italià. Va escriure amb Artie Show, el clarinetista, un guió cinematogràfic (*Sardana for jazz trumpet*)³ i una *nouvelle* (*They went to San Fermín*); va traduir al català *Franny and Zoey* de Salinger; i, per a les representacions de l'ADB, va traslladar de l'italià un seguit de textos teatrals, entre els quals hi ha uns quants manuscrits inèdits: una menció especial la mereix el de *Sis personatges en cerca d'autor* de Pirandello, una versió catalana que, sense haver arribat mai a les escenes, es va publicar ara fa cinc anys⁴.

La seva feina de traductor ha estat poc estudiada i és un camp interessant no sols, en positiu, per la precisió i el rigor que es desprèn dels seus resultats, sinó també, en negatiu, per les crítiques que a posteriori li han estat dirigides a causa d'una certa inflexibilitat en la decisió de traslladar algunes formes col·loquials amb un estil massa lligat a la tradició noucentista i una mica repetitiu. Per exemple, el traductor Xavier Pàmies va constatar, en una entrevista, que la traducció de *Franny i Zooey*:

[...] pecava de massa literal. Semblava com si a cada paraula anglesa n'hagués de correspondre una de catalana i no hi pogués haver la solució del conjunt buit. Aleshores tots els *damned* eren *refumut* o *maleït*. La vaig tenir al costat, i si en algun lloc m'entrebancava, la mirava, però en vaig fer una versió totalment nova, no una revisió⁵.

Sigui com sigui, cal dir que també hi hagut lectures del tot oposades, com les de qui, sense titubegar, va proclamar que el traductor, amb aquesta novel·la, «posa en circulació un model de prosa exemplar»⁶, observació d'altra part inopugnable, si més no en un terreny estrictament lingüístic. O qui, potser amb una certa banalització, ha afirmat que

³ El guió, en la còpia manuscrita que té la família, duu com a subtítol *A Screen Treatment for a Technicolor Motion Picture in Cinemascope*.

⁴ PIRANDELLO, Luigi. *Sis personatges en cerca d'autor*. Barcelona: Comanegra – Institut del Teatre, 2016.

⁵ FARRÉS, Ramon. «La versemblança per sobre de tot». Una conversa amb Xavier Pàmies». *Quaderns. Revista de traducció*, 7 (2002), p. 185-192.

⁶ OLLÉ, Manuel. «Els miralls de J. D. Salinger», *El Temps*, 309 (21 de maig de 2000), p. 92.

«el bon coneixement de la llengua de partida (particularment del francès) i el talent d'escriptor fan que les seves versions siguin molt preuades»⁷.

2. Les versions del francès

I ara centrem-nos en les traduccions del francès. Entre publicades, inèdites i les que s'han perdut –tot i que tenim constància de la seva realització– la xifra és força elevada. Em limitaré a assenyalar les que em semblen més rellevants. Sens dubte, cal recordar *El silenci del mar*, la novel·la de Vercors que, de forma semiclandestina «traduiria l'amic Jordi Sarsanedas i l'editoria l'amic Antoni Ribera» l'any 1947⁸. Tant Maria Dasca com jo ens vam ocupar d'aquest text en el mateix congrés, ja fa uns anys. En el meu cas, ho vaig fer d'una manera més aviat fugaç, per subratllar com, quatre dècades més tard, la traducció va tornar a la impremta amb un nou i interessant pròleg de Sarsanedas, que es dedica a mirar el resultat arran de la distància temporal:

Ara, quan he rellegit aquesta traducció que ben aviat tindrà quaranta anys, no m'ha semblat pas que m'hagués d'avergonyar d'haver-la signada però no m'he sabut estar de fer-hi alguna esmena. Voldria que hi hagués quedat prou clar que hi ha una molt lleugera diferència entre el llenguatge del narrador i el de l'oficial: von Ebrannac parla molt bé el francès, però massa bé en alguns moments o amb un punt de malaptesa⁹.

L'exigència de precisió el portava a esmenar-se contínuament, i això ho demostren les correccions que aportava a *Mites* cada cop que el volum es tornava a editar tot convertint les redaccions anteriors en un seguit de palimpsestos. Però no ens anticipem; abans, donem la paraula a Maria Dasca, que tria tres exemples de *Le silence de la mer* «where silence acquires different characteristics and connotations»¹⁰. No els reproduïxo aquí, però remarco l'observació de l'estudiosa segons la qual Sarsanedas manté les repeticions sintàctiques i les alternances dels temps gramaticals (*passé simple* i *imparfait*) de l'original i també que aconsegueix traslladar la descripció dels estats d'ànim a través d'imatges sonores amb una habilitat lèxica fins i tot en detalls mínims, com en el cas de la frase «mais le bourdonnement sourd et chantant s'éleva de nouveau» que correspon a «però el brunziment sord i cantant s'alça novament.» I, d'altra banda, és veritat que «the syntactic and lexical simplicity of the original, typical of Vercors' bare style, makes its translation easier. On a narratological level, the style is expressed in the predominance of parataxis and the use of short, simple phrases linked by conjunctions»¹¹.

⁷ VALLS I SOLAZ, Francesc Xavier. «Jordi Sarsanedas». Dins BACARDÍ, Montserrat, GODAYOL, Pilar (dir.). *Diccionari de la traducció catalana*. Vic: Eumo Editorial - Universitat Autònoma de Barcelona - Universitat de les Illes Balears - Universitat Jaume I - Universitat de Vic, 2011, p. 504.

⁸ BASTÉ, Joan. «Vercors o l'entossudiment de l'esperança». *Serra d'Or*, 351 (1989), p. 18. El volum en qüestió és: VERCORS, *El silenci del mar*, trad. del francès per J. S. Barcelona: Antologia, 1947; reproduït parcialment dins *Antologia dels fets, les idees i els homes d'Occident 7* (novembre de 1947), p. 25-29.

⁹ SARSANEDAS, Jordi. «Pròleg a la present edició». Dins VERCORS. *El silenci del mar*. Nova edició corregida. Barcelona: La Magrana, 1987, p. 7.

¹⁰ DASCA, Maria. «Translating the poetics/politics of silence: The case of Catalan and Spanish translations of Vercors' *Le silence de la mer* (1942)». *Translation & Interpreting*, vol. 12, 2 (2020), p. 30.

¹¹ *Ibid.*, p. 32.

Després de Vercors vindran traduccions de Musset, Bernanos, Paul Claudel¹² i, sobretot, la *Sylvie* de Gerald de Nerval que, malauradament, no hem pogut trobar dins els seus papers personals¹³. I encara hi ha moltes traduccions fetes per a representacions de l'ADB que no han vist la llum en forma de publicació, i potser una que caldria rescatar és la de l'*Ubu roi* en forma mecanoscrita i parcial (arriba fins a la tercera escena del quart acte). Però ara pretenc resseguir unes línies centrals i no puc pas deturar-me en cada cas específic.

-1.-

Escena I

Avi Ubú, Avia Ubuna

Ubú.- Merdra!

Ubna.- Bonic! Avi Ubú, ets un considerable pocapena.

Ubú.- Quines ganes tinc d'estabornir-te, àvia Ubuna!

Ubna.- Més valdria que n'assassinessis un altre i no a mi, avi Ubú.

Ubú.- Per la candela verda, no t'entenc pas.

Ubna.- I doncs, avi Ubú, que estàs content de la teva sort?

Íncipit de la traducció d'*Ubu rei*

Malgrat tot, si hagués d'apuntar l'índex cap a una explicació més general, és a dir, tornar al segon sintagma del meu títol, el de la «cultura francesa», per fer-lo casar amb el primer mot del subtítol (les «influències»), començaria amb un fragment sartrià i per un discurs sobre Sartre que Sarsanedas va traduir a *Ariel*¹⁴, i que representen, de manera metonímica, els condicionants ideològics d'una trajectòria literària que beu de l'existencialisme, tot i que, al llarg del temps s'allunya dels seus models originaris per abraçar l'escriptura (més que no pas les posicions) d'Albert Camus. Carme Gregori ho va notar exemplarment en el cas de les novel·les, a *La noia a la sorra* i, encara més, a *El martell*¹⁵. Ja se sap que, quan mantenim la mirada fixada en un únic punt d'origen, sempre hi ha el risc de caure en un error típic de la crítica literària i produir una cadena de relacions causa/efecte fonamentades només en circumstàncies. I tanmateix, alguns préstecs són tan evidents que és difícil equivocar-se; i a més a més, hi ha una declaració de l'autor que els corrobora de manera explícita:

¹² BERNANOS Georges. *Diari d'un rector de poble*. Barcelona: Edicions 62, 1965; CLAUDEL, Paul. *L'intercanvi*. Barcelona: Pòrtic, 1987; MUSSET, Alfred de. *Lorenzaccio*, versió i adaptació de Josep Maria Flotats i Jordi Sarsanedas. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya-Pòrtic, 1988.

¹³ Un petit aclariment: l'ús de la primera persona plural no és aquí una fórmula retòrica, sinó que la faig servir per identificar el petit grup de persones —la seva dona, Núria Picas, una amiga de família, Eva López, i jo mateix— que, al llarg d'un parell d'anys, ens vèiem amb un ritme setmanal per ordenar tot el material que, anys més tard, seria incorporat en forma de llegat a la Biblioteca de Catalunya.

¹⁴ MATET, Maurice. «Què és l'existencialisme?», *Ariel*, 12 (setembre-octubre de 1947), p. 80-82. SARTRE, Jean-Paul. «Les Jeux sont faits» [fragment]. *Occident*, 4, (gener de 1950), p. 20-27.

¹⁵ GREGORI, Carme. «L'existencialisme en les novel·les de Jordi Sarsanedas». Dins BENOIT, Claude, CARBÓ, Ferran, JIMÉNEZ, Dolores, SIMBOR, Vicent (ed.). *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 137-152 i GREGORI, CARME. «Autor, realitat i ficció en la narrativa de Jordi Sarsanedas». *Caplletra*, 55 (tardor de 2013), p. 111-131.

Recordo, sí, l'efecte de *La nausée* i d'aquell [llibret], *L'existencialisme est un humanisme*, i em devien marcar: ara, que mai me n'hagi fet doctrina, no m'atreveria pas a dir-ho. Per tant, no puc parlar d'influència programàtica, tot i que és possible que una certa manera meva de pensar vingui d'aquí¹⁶.

D'altra banda, posar Camus en el focus d'atenció de bell antuvi pot fer perdre una altra influència que, en *El martell*, és molt més invasiva: la de *La gavina* de Txèkhov¹⁷. Deixem estar aquesta reflexió extemporània i acabem aquest capítol amb una visió teòrica més àmplia, perquè, per entendre l'actitud del torsimany, també caldria treure a col·lació les reflexions sobre la traducció que Sarsanedas ha anat fent durant dècades de la seva activitat professional —i també com a membre destacat del PEN Català. En un text que va llegir al 52è Congrés del PEN Club Internacional a Seül, algunes afirmacions semblen ocupar un termini mitjà entre el mètode i la teoria:

La traducció, que és un gest destinat a fer universal, encara que només sigui en una modesta mesura, allò que només existia com a particular, podria justificar-se, si calia, amb les paraules, tan sovint citades, de Victor Hugo: «insensat que creus que jo no soc tu!». La unitat només la copsem mitjançant l'experiència de la diversitat¹⁸.

En aquest discurs, tots els exemples són extrets d'autors francesos; però cal apuntar que, arran de la seva mort, vam recuperar dins el seu despatx la versió mecanoscrita del text en francès, i en dedueixo que va llegir la seva intervenció en aquell idioma; vull dir, no hem de magnificar la tria cultural de les referències atès que s'adreçava, expressament en francès, a un públic determinat.

3. Les traduccions al francès

El que ens ocupa ara és el cas invers, és a dir, les traduccions que va fer del català al francès. Més enllà dels textos traslladats per encàrrec (*Majorque, l'île* de Santiago Rusiñol o *Tossa* de Joan Ainaud de Lasarte que remunten a la dècada dels cinquanta, en la primera fase d'expansió del turisme a la costa catalana i a les Balears)¹⁹, hi ressalta de seguida el nom de Salvador Espriu.

Sarsanedas va portar a terme la versió de l'*Anthologie Lyrique*, un treball minuciós, tot i que basat en la tria que, per a la versió espanyola, ja havia dut a terme Enrique Badosa. He estudiat aquest cas un parell de vegades a través de les cartes de Salvador Espriu a Jordi Sarsanedas (desgraciadament, l'epistolari va gairebé tot en una direcció única, ja que el poeta de Sinera destruïa sistemàticament tots els escrits que li arribaven dels seus corresponents)²⁰. Ara n'intento un resum sintètic tot començant a *rebours*, amb

¹⁶ NADAL, Marta. «L'escriptura com a multiplicació de veritats». *Lletra de canvi*, 30 (juny de 1990), p. 30.

¹⁷ Parlant dels autors que el van influenciar en el període d'escriptura de *Mites*, Sarsanedas cita el nom de Txèkhov, al costat del de Gérard de Nerval, a PUIGTOBELLA, Bernat. «L'Altíssim». *El País. Quadern* (11 de novembre de 2004), p. 2.

¹⁸ SARSANEDAS, Jordi. «Humilitat i rigor, per damunt de tot». *Serra d'Or*, 349 (novembre de 1988), p. 45.

¹⁹ RUSIÑOL, Santiago. *Majorque, l'île*, traduït directament du texte catalan par J. [Sarsanedas] Vives. Barcelona: P .D. L., 1952; AINAUD DE LASARTE, Juan. *Tossa*, versió francesa de J. Sarsanedas. Barcelona: Aymà, 1957.

²⁰ ARDOLINO, Francesco. «Cartes a Itàlia. Notes preliminars a un epistolari Espriu – Sarsanedas», *Indesinenter. Anuari Espriu*, 4 (2009), p. 133-150; ARDOLINO, Francesco. «Tríptic de traducció: Víctor Català, Salvador Espriu i Carme Riera». Dins BALAŞ, Oana-Dana, MONTOLIU PAULI, Xavier (ed.). *Actes del divuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona-Bucarest: Associació

la imatge manllevada d'una novel·la recent de Jordi Coca en què es narra com, dins l'eufòria de les protestes estudiantils del 69, «algú va obrir la finestra per llençar uns papers fins que també hi va volar el bust de Franco i es va penjar aquella cortina vermella a l'exterior, que semblava una bandera roja»²¹. De bustos de Franco n'hi havia uns quants, a la Universidad Central de Barcelona, i no puc afirmar que el que surt en aquest fragment fos el que es trobava al Paranimf, obra (i infàmia) d'Enric Monjo. Però agafo aquest episodi com excusa per introduir no tant l'artista, sinó la seva dona, titllada per Espriu com l'«Aspàsia de Pedralbes». Malgrat tot, el poeta vol i dol: Josefina Monjo té la intenció de finançar la traducció d'una antologia espriuana al francès. Jordi Sarsanedas, que en seria el torsimany, entén la importància d'aquesta proposta i, amb l'ajut de Núria Picas, fa mans i mànigues perquè el projecte arribi a port. De fet, quan Espriu aconsegueix oblidar-se de la seva mecenes, hi col·labora de manera activa amb observacions i correccions, i fins i tot mostra una certa expectativa —que aviat resultarà frustrada— respecte a la recepció a França arran de la publicació que s'esdevé a final de 1959. Si més no, el to amb el qual, pocs mesos després, adreça la dedicatòria del llibre a Maria Aurèlia Capmany («perquè em pugui llegir ara en gavatxo») sembla força joiós.

La relació entre Espriu i Sarsanedas va començar molt aviat. Si en calgués posar una data d'inici representativa, optaria per l'any 1954, quan surt *Mites*, obra guanyadora del premi Víctor Català 1953, que s'obre amb un pròleg del poeta de Sinera, que però ja havia anat encoratjant l'escriptor més jove²², lloant-ne les publicacions poètiques, des de finals dels anys 40. I al llarg del temps, la fidelitat de Sarsanedas cap al seu mentor es mantindrà granítica, com ell mateix explica de manera anecdòtica quan, en una polèmica sobre alguns criteris adoptats pel Diccionari de l'IEC, rep una auca anònima amb un rodolí: «i en Sarsanedas què hi diu, / ell, tan amic de l'Espriu?»²³.

4. Les autotraduccions al francès

Un fil subtil lliga totes aquestes vicissituds. *Mites*, l'obra mestra de Jordi Sarsanedas, es va publicar amb un pròleg d'Espriu l'any 1954. El llibre va ser reeditat més vegades, i també en van sortir dues diferents versions al castellà. L'autor, amb la seva meticulositat, continuava corregint cada edició que veia la llum, fins i tot assenyalant les esmenes a posteriori sobre els exemplars impresos; i així va arribar a afegir notes a unes «pregalerades»²⁴: de fet, es tracta d'un mecanoscrit que es va fer necessari a causa dels nombrosos canvis que Sarsanedas havia deixat anotats en un volum de 1954 que havia de servir de base per a la reedició. En aquest cas, les variants es multipliquen d'una manera gairebé incontrolable, tot i que no incideixin mai en el pla del contingut.

Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Institut d'Estudis Catalans, Universitat de Bucarest, 2021, p. 67-78.

²¹ COCA, Jordi. *Els ulls dels homes mentiders*. Barcelona: Comanegra, 2018, p. 196.

²² ESPRIU, Salvador. Pròleg a SARSANEDAS, Jordi. *Mites*. Barcelona: Selecta, 1954, p. 13-18. La importància de *Mites*, i d'un pròleg que funciona com a lectura global i trampolí de l'autor del llibre, tant en la prosa narrativa com en la poesia, posa en segon pla una altra presentació anterior d'un any: ESPRIU, Salvador. Pròleg a SARSANEDAS, Jordi. *Contra la nit d'Oboixangó*. Barcelona: Ariel, 1953, p. 7-10.

²³ SARSANEDAS, Jordi. «Tan amic de l'Espriu». *Serra d'Or*, 457 (gener de 1998), p. 43.

²⁴ Vull agrair Jordi Cornudella que em va informar de l'existència d'aquests fulls i me'n vaig deixar fer fotocòpies.

- ventre

MITE DEL MARINER

El cel arriba a la ciutat amb els peus mullats.
 El cel arriba en un cove de peix a penes còncav, ~~en~~
 els bocinets de gel, clandestí. I el primer cel és un
 ventre de lluç, una llarga escata rebregada.

Després va passant l'oreig i s'enduu la polsina
 nacrada, i el cel és un timbal quiet. I el vent que
 corre s'enduu la badana, i el cel és un rostre de
 pell tendra. I heus ací que el vent alt escorxa el
 cel, i la llarga plaga blava sagna. El cel és una
 ampla ferida estesa sota el vent. Però també és
 un bronze de campana ~~que~~ el vent retruny, de cap
 a cap.

Són les deu.

Tinc una llesca de cel entre l'estany i la plata,
 signada per pals i obencs, una barra de llum, una
 altíssima columna al fons dels rengles de façanes.
 Pel cap del carrer, el senyor Gianfrancesco va a la
 fàbrica. El seu ventre vestit de blanc, lluent d'al-
 paca, s'aclofa com una luxosa carabassa i ocupa a
 pleret tota la caixa del carretonet de paleta. Les
 cames menudes i fines, acabades divertidament amb
 la joguina de les sabatetes, dibuixen per sota, ~~en~~
 l'ombra, arabescos fantasiosos. ~~Sobre~~ el ventre, la
 llúpia carnosa es mou com repastant-se sense pa-
 rar, per deixar aparèixer al mig de la seva massa
 flonja i purpúria, ara un ull, ara una ~~bitlla~~ d'agata,
 ara una dent d'or, ara les cavernes d'una boca
 llavifesa.

- O bala

- Damunt

dins

Primera plana del «Mite del mariner» amb correccions de Jordi Sarsanedas

representació → MITE DEL MARINER
↓ 212

El cel arriba a la ciutat amb els peus mullats. El cel arriba en un cove de peix a penes còncav, entre els bocinets de gel, clandestí. I el primer cel és un ventre de lluç, una llarga escata rebregada.

Després va passant l'oreig i s'enduu la polsina nacrada, i el cel és un timbal quiet. I el vent que corre s'enduu la badana, i el cel és un rostre de pell tendra. I heus ací que el vent alt escorxa el cel, i la llarga plaga blava sagna. El cel és una ampla ferida estesa sota el vent. Però també és un bronze de campana on el vent retruny, de cap a cap.

Són les deu.

«Pregalerades» del «Mite del mariner»

Naturalment, com més avancem amb els anys, més formals i minses seran les esmenes, tot i que arriben fins a l'edició recopilatòria dels seus contes dins la col·lecció de la MOLC²⁵. Ara bé, en un determinat moment, al qual no puc posar una data exacta (sospito que deu tractar-se del començament del mil·lenni), Sarsanedas es decideix a traduir alguns dels seus Mites al francès. N'hem recuperat, sencers, només dos: el «Mythe du jardin» i el «Mythe du matelot».

MYTHE DU MATELOT

Le ciel arrive en ville avec les pieds mouillés. Le ciel arrive dans un panier de poisson à peine creux, parmi les petits morceaux de glace, clandestin. Et le premier ciel est un centre de merlan, une longue écaille froissée.

Ensuite le tour de passer est à la brise et elle emporte la fine poussière nacrée, et le ciel est un tambour immobile. Et le vent qui court emporte la basane, et le ciel est un visage à la peau tendre. Et voici que le vent haut écorche le ciel, et la longue plaie bleue saigne. Le ciel est une large blessure étendue sous le vent. Mais il est aussi un bronze de cloche où le vent retentit, d'un bout à l'autre.

Il est dix heures.

J'ai une tranche de ciel entre l'étain et l'argent, signée par des mâts et des haubans, une barre de lumière, une très haute colonne au fond des rangées de façades. Au bout de la rue monsieur Gianfrancesco va à son usine. Son ventre vêtu de blanc, luisant d'alpaga, s'affaisse et occupe à loisir toute la caisse de la brouette. Ses jambes, menues et minces, terminées de façon amusante avec ce joujou que sont les petits souliers, dessinent, au-dessous, dans l'ombre, des arabesques fantasques. Au-dessus de son ventre, sa loupe charnue bouge comme si elle se pétrissait et se pétrissait à nouveau, sans arrêt, pour laisser apparaître au milieu de sa masse spongieuse et pourpre, tantôt un oeil, tantôt une bille d'agate, tantôt une dent en or, tantôt les cavernes d'une bouche en bec de lièvre.

Gris, très gris, noir même, le vieux comptable, les genoux pliés, pousse la brouette à travers la rue, le regard fixé sur le nombril hipotétique, pour ne pas perdre l'équilibre. Allons, allons! Il finit régulièrement la promenade de chaque jour, déverse monsieur Gianfrancesco dans le fauteuil de son bureau et *signifina fait la révérence.*

Traducció de Jordi Sarsanedas del «Mite del mariner»

Caldria examinar-ne el resultat amb deteniment, però l'anàlisi detallada mereix un discurs a part amb una perspectiva finalitzada a la construcció, dins la filologia catalana, d'una línia d'estudi que es dediqui de manera sistemàtica a la llengua dels autors. N'hi ha hagut casos aïllats, naturalment: hi ha un precedent meravellós de començament de la dècada dels seixanta sobre Joan Maragall²⁶; i també un seguit d'aplicacions concretes — sense anar més enllà, n'hi ha una força recent sobre Ramon Solsona²⁷—, tot i que la majoria d'aquestes aproximacions procedeixen de lingüistes que es llancen dins el terreny literari, i no pas al revés²⁸. Sigui com sigui, encara s'ha de constituir una tendència, o fins

²⁶ VALENTÍ I FIOL, Eduard. «La gènesi del "Cant Espiritual" de Maragall». *Bulletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, vol. 29 (1962), p. 81-117.

²⁷ BOIX-FUSTER, Emili; RIBA, Cèlia. «Ramon Solsona: el plaer de la hibridació i del joc lingüístics». *Els Marges*, 111 (2017), p. 10-28.

²⁸ És el cas de GINEBRA, Jordi. «Sobre el lèxic de l'obra teatral d'Àngel Guimerà». *Estudis de Llengua i Literatura Catalana*, LIII. Homenatge a Joseph Gulsoy (2006), p. 103-121. O, per quedar-nos dins les publicacions d'aquests volums col·lectius, BIOSCA, Mercè; MORVAY Károly. «Notes sobre la traducció de la fraseologia moncadiana». *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*. LIII. Joan Veny 3 (2003), p. 191-238. Representa una excepció la contribució de JULIÀ, Lluïsa. «Mireia de Maria-Antònia Salvà en la normalització de la llengua literària moderna». *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*. XLVII. Jordi Bruguera 1 (2013), p. 169-190.

i tot una escola, que faci de l'estilística una constant. I una crítica de la traducció literària —i, encara més, de l'autotraducció— no pot prescindir d'aquests aspectes; ben al contrari, a partir dels pocs exemples que ja han emprès, parcialment, aquest itinerari, n'hauria de pouar per establir-se²⁹.

5. ... I unes versions poètiques

I la poesia? Abans d'acabar m'agradaria remarcar que Sarsanedas també ha traduït, de tant en tant, alguns dels seus poemes al francès. Oficialment (vull dir, a banda dels textos manuscrits), la bibliografia de l'autor en registra un parell de casos, i les composicions es repeteixen³⁰. Cito només un poema, «Novetat del món», i per una raó circumstancial respecte al tema d'aquest article: Molas i Castellet van manllevar-li el vers final, «I baixem al carrer...», per fer-ne el títol del capítol que, en la seva antologia programàtica³¹ (on, per cert, no van incloure aquest poema), havia de donar pas al moviment del Realisme Històric. El poema es tanca amb l'estrofa següent: «Tot el que ha estat s'ha marcit entre fulles / de llibres il·legibles. / M'han caigut molts cabells i em cansen les escales. / Deixem els vells records, que siguin pedres / a la ciutat dels morts, que tota tomba és pia. / I baixem al carrer»³². I en francès: « Tout ce qui a été s'est flétri parmi les feuilles / de livres illisibles. / J'ai perdu bien des cheveux et les escaliers me fatiguent. / Laissons les vieux souvenirs, qu'ils soient des pierres / dans la ville des morts, car toute tombe est pieuse. / Et descendons dans la rue. » El verb final d'aquesta versió d'autor ens autoritza a atorgar el valor d'imperatiu també a l'original català: davant de l'objecció que Sarsanedas pot haver modificat la seva idea inicial acollint la interpretació que Molas i Castellet van imposar a aquell vers, la resposta és que això significa remetre a una presumpta *intentio auctoris* canviant. Tot és possible, tret que demostrar l'indemostrable.

No em consta, en canvi, cap intent d'autotraducció en anglès o en italià: evidentment, en aquests idiomes no en tenia les mateixes competències, si bé fins al final intenta recuperar-ne l'ús per inserir-los dins la seva escriptura. A l'últim recull publicat en vida, *Silencis, respostes, variacions*³³, hi ha una *ensalada* —una composició poètica escrita en llengües diferents—, però l'autor no se'n va mostrar del tot satisfet: «em sap greu tal com m'ha sortit... Li diré una cosa: "hauria agradat que hi hagués hagut més anglès i més italià, perquè n'hi ha molt poc"»³⁴. Darrere d'aquestes afirmacions, que poden semblar petulants, hi ha aquella necessitat de modèstia i rigor de la qual ja he parlat. I un tercer element: l'esforç titànic per deixar constància de la seva participació dins la societat, i fer-se, alhora, veu individual i col·lectiva.

²⁹ Per aprofundir aquesta perspectiva i veure les dimensions que podria assumir és si més no suggeridora la lectura de la tesi doctoral de MERCURI, Valentina. «*Piccolo Karma*» de Carlo Cocchioli. *Un caso extremo de autotraducción*. Universitat Autònoma de Barcelona, 2010.

³⁰ SARSANEDAS, Jordi. «Nouveauté du monde», «Mercredi de cendres», «Je vis en un temps...», «Le coté [sic] sombre», «Septembre», «Nocturne pour deux voix d'une même bouche». *Le pont de l'épée*, 10-11 (juny de 1960), p. 35-40; i SARSANEDAS, Jordi. «Petit monument à Joan Salvat-Papasseit», «Nocturne à deux voix pour une même bouche». *Le journal des poètes*, 8 (1970), p. 13.

³¹ MOLAS, Joaquim, CASTELLET, Josep Maria. *Poesia catalana del segle XX*. Barcelona: Edicions 62, 1963.

³² SARSANEDAS, Jordi. *La Rambla de les Flors*. Barcelona: Óssa menor, 1955, p. 20-21.

³³ SARDANEDAS, Jordi. *Silencis, respostes, variacions*. Barcelona: Proa, 2005.

³⁴ CORTADELLAS, Xavier. «Jordi Sarsanedas», *El Punt. Presència* (2-8 de novembre de 2005), p. 14.

6. Conclusions

He començat amb unes fórmules de prudència, com si procedís a les palpentes en un territori encara verge: fet i fet, la meua intenció no era de proposar cap anàlisi formal respecte a un corpus que encara no està del tot inventariat, sinó de traçar unes línies preliminars (o més aviat, preparar una caixa d'eines) per a un futur estudi sobre l'herència francesa de Jordi Sarsanedas. Aquesta perspectiva s'atura, tanmateix, entre la fase de presentació i la d'aproximació metodològica: en el moment d'abordar elements més concrets, no tan sols caldrà indagar-ne els resultats específics (detallar influències i préstecs, recórrer a repeticions d'estructures estilístiques, penetrar dins l'àmbit de la traductologia, etc.), sinó també ampliar el camp òptic per portar a llum la relació privilegiada que Sarsanedas va mantenir amb França: des de la seva formació (pre)universitària fins a la condecoració de Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres (i la de Chevalier de l'Ordre des Palmes Académiques, que ell mateix afegia cada cop que li presentaven un esborrany sintètic de la seva trajectòria), des de la seva activitat de professor de l'Institut Français de Barcelona fins a l'activitat de divulgació dels clàssics francesos en discursos, pròlegs i presentacions.

Bibliografia

AINAUD DE LASARTE, Juan. *Tossa*, versió francesa de J. Sarsanedas. Barcelona: Aymà, 1957.

ARDOLINO, Francesco. «Cartes a Itàlia. Notes preliminars a un epistolari Espriu – Sarsanedas», *Indesinenter. Anuari Espriu*, 4 (2009), p. 133-150.

ARDOLINO, Francesco. «Tríptic de traducció: Víctor Català, Salvador Espriu i Carme Riera». Dins BALAŞ, Oana-Dana, MONTOLIU PAULI, Xavier (ed.). *Actes del divuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona-Bucarest: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Institut d'Estudis Catalans, Universitat de Bucarest, 2021, p. 67-78.

CORTADELLAS, Xavier. «Jordi Sarsanedas». *El Punt. Presència* (2-8 de novembre de 2005), p. 12-15.

BASTÉ, Joan. «Vercors o l'entossudiment de l'esperança». *Serra d'Or*, 351 (1989), p. 18-21.

BERNANOS Georges. *Diari d'un rector de poble* (trad. Jordi Sarsanedas). Barcelona: Edicions 62, 1965.

BIOSCA, Mercè; MORVAY Károly. «Notes sobre la traducció de la fraseologia moncadiana». *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*. LIII. Joan Veny 3 (2003), p. 191-238.

BOIX-FUSTER, Emili; RIBA, Cèlia. «Ramon Solsona: el plaer de la hibridació i del joc lingüístics». *Els Marges*, 111 (2017), p. 10-28.

CLAUDEL, Paul. *L'intercanvi* (trad. Jordi Sarsanedas). Barcelona: Pòrtic, 1987.

COCA, Jordi. *Els ulls dels homes mentiders*. Barcelona: Comanegra, 2018.

DASCA, Maria. «Translating the poetics/politics of silence: The case of Catalan and Spanish translations of Vercors' *Le silence de la mer* (1942)». *Translation & Interpreting*, vol. 12, 2 (2020), p. 19-35.

ESPRIU, Salvador. *Anthologie Lyrique*, traduite du catalan [par] J. Sarsanedas. Paris: Debresse, 1959.

FARRÉS, Ramon. «"La versemblança per sobre de tot". Una conversa amb Xavier Pàmies». *Quaderns. Revista de traducció*, 7 (2002), p. 185-192.

GINEBRA, Jordi. «Sobre el lèxic de l'obra teatral d'Àngel Guimerà». *Estudis de Llengua i Literatura Catalana*, LIII. Homenatge a Joseph Gulsoy (2006), p. 103-121.

GREGORI, Carme. «L'existencialisme en les novel·les de Jordi Sarsanedas». Dins BENOIT, Claude, CARBÓ, Ferran, JIMÉNEZ, Dolors, SIMBOR, Vicent (ed.). *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 137-152.

GREGORI, Carme. «Autor, realitat i ficció en la narrativa de Jordi Sarsanedas». *Caplletra*, 55 (tardor de 2013), p. 111-131.

JULIÀ, Lluïsa. «Mireia de Maria-Antònia Salvà en la normalització de la llengua literària moderna». *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*. XLVII. Jordi Bruguera 1 (2013), p. 169-190.

MATET, Maurice. «Què és l'existencialisme?» (trad. J. Sarsanedas). *Ariel*, 12 (setembre-octubre de 1947), p. 80-82.

MERCURI, Valentina. «*Piccolo Karma*» de Carlo Coccioli. *Un caso extremo de autotraducción*. Universitat Autònoma de Barcelona, 2010.

MUSSET, Alfred de, *Lorenzaccio*, versió i adaptació de Josep Maria Flotats i Jordi Sarsanedas. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya-Pòrtic, 1988.

MOLAS, Joaquim, CASTELLET, Josep Maria. *Poesia catalana del segle XX*. Barcelona: Edicions 62, 1963.

NADAL, Marta. «L'escriptura com a multiplicació de veritats». *Lletra de canvi*, 30 (juny de 1990), p. 25-32.

OLLÉ, Manuel. «Els miralls de J. D. Salinger». *El Temps*, 309 (21 de maig de 1990), p. 92-93.

ORLANDO, Francesco. *Per una teoria freudiana della letteratura*. Torí: Einaudi (1987).

PIRANDELLO, Luigi. *Sis personatges en cerca d'autor*, trad. de Jordi Sarsanedas. Barcelona: Comanegra – Institut del Teatre, 2016.

PUIGTOBELLA, Bernat. «L'Altíssim». *El País. Quadern*, 1091 (11 de novembre de 2004), p. 1-3.

RUSIÑOL, Santiago. *Majorque, l'île*, traduit directement du texte catalan par J. [Sarsanedas] Barcelona: Vives, P.D.L., 1952.

SARSANEDAS, Jordi. *Contra la nit d'Oboixangó*, pròleg de Salvador Espriu. Barcelona: Ariel, 1953, p. 7-10.

SARSANEDAS, Jordi. *Mites*, pròleg de Salvador Espriu. Barcelona: Selecta (1954).

SARSANEDAS, Jordi. *La Rambla de les Flors*, pròleg de Carme Boyé. Barcelona: Óssa menor, 1955.

SARSANEDAS, Jordi. «Nouveauté du monde», «Mercredi de cendres», «Je vis en un temps...», «Le coté [sic] sombre», «Septembre», «Nocturne pour deux voix d'une même bouche». *Le pont de l'épée*, 10-11, (juny de 1960), p. 35-40.

SARSANEDAS, Jordi. «Petit monument à Joan Salvat-Papasseit», «Nocturne à deux voix pour une même bouche». *Le journal des poètes*, 8 (1970), p. 13

SARSANEDAS, Jordi. «Pròleg a la present edició». Dins VERCORS, *El silenci del mar*, Barcelona, La Magrana (1987), p. 5-8.

SARSANEDAS, Jordi. «Humilitat i rigor, per damunt de tot», *Serra d'Or*, 349 (novembre de 1988), p. 45-46.

SARSANEDAS, Jordi. *Contes 1947-1969*. Barcelona: Edicions 62, 1994.

SARSANEDAS, Jordi. «Tan amic de l'Espriu». *Serra d'Or*, 457 (gener de 1998), p. 43.

SARSANEDAS, Jordi. *Silencis, respostes, variacions*. Barcelona: Proa, 2005.

SARTRE, Jean-Paul. «Les Jeux sont faits» [fragment] (trad. J. Sarsanedas). *Occident*, 4 (gener de 1950), p. 20-27.

VALENTÍ I FIOLE, Eduard. «La gènesi del "Cant Espiritual" de Maragall». *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, vol. 29 (1962), p. 81-117.

VALLS I SOLAZ, Francesc Xavier. «Jordi Sarsanedas». Dins BACARDÍ, Montserrat; GODAYOL, Pilar (dir.). *Diccionari de la traducció catalana*. Vic: Eumo Editorial - Universitat Autònoma de Barcelona - Universitat de les Illes Balears - Universitat Jaume I - Universitat de Vic, 2011, p. 504-505.

VERCORS. *El silenci del mar*, trad. del francès per J. S. Barcelona: Antologia, 1947.

VERCORS. *El silenci del mar* [fragment]. *Antologia dels fets, les idees i els homes d'Occident*, 7 (novembre de 1947), p. 25-29.

VERCORS. *El silenci del mar*, trad. i pròleg de Jordi Sarsanedas. Nova edició corregida: Barcelona, La Magrana, 1987.